

LevÉLETRAJZ

Albert Gábor: *Az elveszett nemzedék*

MMA Kiadó, 2023

Albert Gábor negyedfélszázad oldalas levélgyűjteménye egy 1952 szeptemberében datált, édesanyja, Albert Áronné neki szóló levelével indul, és egy 2003. december közepén Makovecz Imrének, a Magyar Művészeti Akadémia elnökének küldött, a taggá választását megköszönő levelével zárul. A válogatást végző Albert Zsuzsa költő, eredeti nevén Marek Zsuzsa, az író özvegye a kötet előszavában aprólékosan ismerteti az eredetileg *LevÉLETRAJZ* címmel ellátott gyűjtemény kialakítását és a megszokottól eltérő, mert nem csupán irodalmi, hanem családi vonatkozású jellegét. Férje ifjú koráról, túl azon, hogy évfolyamtársak voltak az egyetemen, s 1954-ben végeztek, kevés szót ejt. Ezekről az évekről részint Gáspár Györgynek az MMA Kiadó gondozta 2014-ben megjelent monográfiája, részint pedig a különböző vallomások, interjúk alapján kaphat képet az olvasó, s ennek oka feltételezhetően az is, hogy ha be is számolt a szüleinek erről-arról, a levelei nem maradtak fenn. Így aztán az említett forrásokból tudható, hogy elemi iskolába a Baranya megyei Sellyén járt, innen került a pécsi Gróf Széchenyi István gimnáziumba, ahonnan az első év után, sikeres felvételijének köszönhetően a kőszegi Magyar Királyi Hunyadi Mátyás Katonai Nevelőintézetbe jutott, ahová két évtizeddel előtte Ottlik Géza, az *Iskola a határon* szerzője is járt. De ha már irodalmi párhuzamok: a családi emlékezetben elevenen élt, s ez az író nemzetszemléletét erősen befolyásolhatta, hogy az anyai ágon székek, mégpedig Nagyalambfalváról, ahol Kányádi Sándor is született. A háború félbeszakította, illetve befejeztette vele

a katonaiskolai tanulmányait, a pécsi gimnáziumban tanult tovább, s érettségizett 1948-ban. Sikertelen felvételik következtek Pesten, az Eötvös Loránd Tudományegyetemen és a Színművészeti Főiskolán, majd sikeres a pécsi Pedagógiai Főiskolára, ahonnan fél év után a fővárosba, a Református Teológiai Akadémiára vezetett az útja. Itt is rövid ideig maradt, miután felvették a pécsi egyetemre joghallgatónak, igazából azonban bölcsész szeretett volna lenni – s lett is egy év múlva, monográfiája írja, hogy a tizenharmadik felvételi vizsgája sikerült az ELTÉ-n, magyar irodalom és könyvtár szakos lett. Eddig se a felkészültségével volt gond – nem volt jó ajánlólevél sem a kőszegi katonai iskola, sem apjának a háború előtt betöltött körjegyzői státusa. Ezért ő később sem kapott biztos, „nyugdíjas” állást, átmeneti munkahelyeken dolgozhatott sorozatos felmondásokkal. Ez történik 1954 elején is: „Először sírtam a felmondás miatt – írja fiának az édesanyja –, de aztán látom, hogy ezt meg kell szokni, hogy minden két hónapban ismétlődik. Majd Isten megsegít, és akad másik állás.” Írja azt is, hogy tudják, cipő s nyárra szandál is kellene a gyerekeknek, küldik majd az árát. A bő egy évvel korábbi helyzetükhöz képest ez már javulás, „haladás”. 1952 közepén arról számolt be, hogy „a pénzügyi helyzetünk olyan rossz, hogy még ilyen nem volt!”, „itthon se zsír, se cukor, se liszt, s 24-ig pénz sincs, ha csak Árontól nem kérek kölcsön”. Áron, az orvos báty egyetemista öccsének rendszeresen küld majd pénzt, szállásra, élelemre, miközben az óvónőként dolgozó húguk is rászorul a segítségre. Összetartó család – fájlalják, ha Gábor fiú az ünnepekre

ritkán tud hazamenni, s hiányzik a keresztelőről, esküvőről is.

Több mint ötven esztendőnek az író személyéhez kapcsolódó emlékezetét őrzik a két csoportba osztható küldemények. Az elsőbe tartozók nagyjából tíz esztendőt fognak át, az 1960-as évek elejéig, egészen pontosan 1961 júniusáig, amikor az amatőr irodalmi színpados doktor ifj. Albert Áron a „több mint testvéri szeretet nevében” kéri, „hidd el, és értsd meg végre, én ugyanúgy szorongok a magam szűknek és szinte áttörhetetlennek érzett ketrecem falaim között, mint Te”. Az öcs levele, amire a válasz érkezett, nincs a válogatásban, mint ahogy ebből az időből alig-alig akad olyan, amelyet feladóként ő jegyzett volna, címzettként mindössze három személy szerepel. Köztük egy valaki van, akihez viszont, természetesen, több íródott: Marek Zsuzsa – szemérmesen udvarló levelek ezek, a „Zsuzsa, Zsuzsó! Olyan jól esik ezeket a meleg Zsé-ke-t morzsolni. Már majdnem szentimentális vagyok”, a „tollam is dadogni kezd” szerelmes zaklatottságával és a tartózkodó kérelemmel: „szeretném, ha fogódzóm lennél”. Már férj s feleség, amikor 1955 októberében elhangzik a rádióban a közösen készített Zrínyi-emlékműsoruk, s ennek hatására születik meg Kodály Zoltán – maga nyilatkozik erről – a *Zrínyi szózata* című kórusműve. Albert Gábornak, aki egy évvel korábban végezte el az egyetemét, ez ad alkalmat arra, hogy levelet írjon a zeneszerző Professzor Úrhoz. S kitárulkozzon, izzó szavakba öntve elhivatottságát, lelkesültségét. „Nem készültem írónak – csak egész ember akartam lenni mindig” – írja elragadtatottan, mintha művek sora állna háta mögött, holott még csak korrektúrárt kaphatott abból a tanulmányából, amely a Dunántúl novemberi számában jelenik meg, Németh László *Galileijéről* szól. Még kéziratban elküldte a szerzőnek, aki örömmel fogadta, s annyira fölkellette az érdeklődését, hogy ami ritkán történt meg, találkozást tervezett vele – „egyszer beszéladnék” a munkahelyére, a Széchenyi

Könyvtárba, tudatta az ifjú elemzővel. Akit ez a fogadtatás is lelkesíthetett s bátoríthatott, hogy mintegy valljon Kodálynak, milyen indulattal készítette a Zrínyiműsort, mekkora súllyal nehezedett rá „valami”, amitől nem bírt hallgatni, s csak ilyenkor szokott „tollat venni és írni elkeseredett boldogsággal”. „Kiáltani, üvöltetni akartam, hogy hallják meg –, nem Zrínyit, a 290 éve halott költőt, nem!, hanem az élők jaját, az élők hitét, az enyémet, mindnyájunkét – folytatja, mintha írói programját fogalmazná. – Magamat akartam megmutatni Zrínyi mondataiban is. [...] Eszközzé váltam a sors kezében, de nem öntudatlan eszközzé! Élesztő akartam lenni!”. A hevület s a cél most az ifjú Németh Lászlóéra emlékeztet, ugyanennek az évnek az elején pedig, szellemi közérzete hullámzásáról tanúskodóan, az író levelére egészen más hangulatban válaszolt. „Szinte lehetetlennek látszik becsületes életformát kialakítani – panaszkolta. – Olyan szörnyű ellentmondás van a belső igények és a lehetőségek közt, hogy sokszor már kibírhatatlannak érzem. És hiába minden ópium; tenni szeretnék, hatni. [...] Valami álarc van rajtam; szeretném letépni arcomról, magamról. Áradni szeretnék, salakot, szépet és mindent magammal ragadni. De úgy érzem, még nem jött el időm teljessége.”

Miközben elégedetlen magával, nyugtalan, szorong, aközben közvetlenül vagy közvetve hozzá fordulnak ügyes-bajos dolgaikkal, magánéleti panaszainkkal, az irodalmi pályakezdés akadályainak felfestésével a barátai, ismerősei, volt évfolyamtársai. Tanácsot, javaslatot kérő levelek, amelyekhez nemegyszer alkotásaikat is mellékelik, a ragaszkodásuk, tiszteletük tanúsítói. Ismerős nevekket találkozni, Kovalcsik József, Kertész Ákos, Hules Béla, Ratkó József, az igen tehetségesnek tartott Nagyfalusi Tibor – mindenekeelőtt azonban Bécs Ernő, akivel egyetemista korában egy albréletben lakott, s aki nem győzi köszönni, hogy mennyire törődik a verseivel. Így fordul hozzá: „Te vagy az

én Mesterem, kritikusom, szerkesztőm és minden.” „Szövetkezzünk egy igazi nagy barátságra!” – veti fel, s a barátságuk tényleg egy életre szóló. Bizonyoságra: a változásba legnagyobb számban a vidéken tanárként gürcölő, nyomorgó társ levelei kerültek be, akinek életében csupán néhány verse jelent meg, egyetlen kötetét halála után tíz évvel adta ki Zalaegerszegen a Deák Ferenc Megyei Könyvtár *Fö-lött, alatt, között* címmel, barátai összeállításában. Poszler György sírbeszédében a sikertelenséget a „majdnem önpusztítóvá növelt önkontrollal” magyarázta, azt azonban a gyász, a veszteség mondatta vele, hogy „semmiféle támogatást nem kapott, szinte soha, szinte senkitől”. Bécs Ernő levelei önmagukban cáfolatai ennek, ahogy a címzetté is 1985 januárjából, amelyet barátja betegségéről s halála körülményeiről írt közös zalaegerszegi ismerősüknek.

Mindez nem annyira a „szertelen-rakoncátlan tehetségnek indult” költő, mint inkább a baráti közönsége miatt érdemes említésre. Végső soron *Az elveszett nemzedék* üzeneteiben évtizedeken át megmutatókozó összetartozás-tudatuk, egymás megbecsülésén alapuló ragaszkodásuk miatt. Ez a magatartásmód és szellemi beállítottság Albert Gábor személyiségének, jellemének meghatározó jellegzetesége. S nem csak az övé. Azoké is, akikkel nem csupán publikációs ügyeket intéz, vagy illemből, udvariasságból vált levelet, például dedikált könyveiket köszönve, hanem mintha elmélyült eszmecsere szeretne folytatni irodalmi, művészetpolitikai, művelődéstörténeti kérdésekről – megfontoltan, igényesen, nyomdakészen fogalmazva. Az alapállás, Poszler Györgynek a kilencvenes évek közepén írt levele szerint: másodlagos, ha bizonyos múltbeli dolgokról másként vélekednek, például Károlyi Mihályról vagy Bibórol, mint ahogy Horváth János és Lukács György esztétikáját, Szekfű Gyula történeti munkásságát is eltérően ítélték meg 1983. májusi-júniusi izgalmas levélváltásuk

során. Ennél sokkal lényegesebb, jelenti ki Poszler, hogy alapvető dolgokról egyet gondolnak. „Például a magyar kultúra és magyar irodalom és általában a kultúra és irodalom fontosságáról, védendőségéről, veszélyeztetettségéről. Meg arról (amit nemigen mondok, mert szóban visszafogja az embert valamiféle szemérem), hogy itt van ez a nép és ez az ország, a mi népünk és nemcsak a lakóhelyünk, hanem a hazánk. És szeretnénk ennek a lehető legjobbat, mert megérdemli.”

Gyakoribb partner Domokos Mátyás, a *LevÉLETRAJZ* utolsó két esztendejének levelei közül az övéi a legértelmesebbek. Miközben megköszöni az ajánlott köteteket, a családi háttérük hasonlósága, szüleik hányattatott sorsa, „létalatti vegetálása” miatt is rokonlelkeknek tartva magukat, irodalom-, eszme- és művelődéstörténeti összefüggésbe állítja Albert Gábor könyveit. Megerősítve, amit barátja kezdett fejtegetni a magyar vidék lateiner értelmiségének „nép-közeli rétegéről”, hogy az ebből származottak „éppen a távoltság, a rálátás jótékony lehetőségére, adománya miatt inkább felismerték a ’nép’, a nemzetté nemesedő nép érdekeit, mint azok, akik nélkülözték ezt a perspektívát, tehát az igazi, törzsgyökeres népfiai”. Albert Gábor az első csoportba Németh Lászlót, Illyést, a másodikba Veres Pétert, Erdélyi Józsefet, Sinkát sorolta. Domokos az előbbiekhöz még oda vette Bibót, Szabó Zoltánt, de Sárközi Mártát, Tersánszkyt, Nagy Lajost s az általa „félistenként” tisztelt Ferenczy Bénit is. Továbbá nyomatékosította: a „kisnemes-polgári-lateiner értelmiségiek sokkal biztosabban igazodtak el azokban a morális és politikai csapdáknak, mint azok a törzsgyökeres népfiai, akik elhitték, vagy úgy tettek, mintha elhitték volna, hogy a társadalmi egyenlőtlenségek megszüntetése érdekében a cél szentesíti az eszközt”. Az utóbbiak névsorát sem ő, sem a partnere nem egészítette ki, holott az olyan, nagyjából nemzedéktársuknak tekinthető „népfiaikat” is érdemes lett volna számításba venniük, mint

Csoóri Sándor vagy Für Lajos, netán a lateiner Vekerdi Lászlót. Az utóbbit már csak azért is, mert az egyik recenziójában nem említette ugyan név szerint Albertet, aki mégis magára vette a célzást, miszerint egyesek „Bibó Istvánba is belemarnak”, és sértettségében az alábbi, messzemenő, az irodalmi mezőnyben elfoglalt helyzetét meghatározó következtetésre jutott: „maradtam, a korábban nekem kiutalt, mondhatnám azt is, hogy lassanként már megszokott és kitüntetésnek is tekinthető, köztes állapotban. Így lettem, s vagyok se ide, se oda nem tartozó, magányos mérnylő. Ez is valami” (2002. június 26-ai levél, kiemelés A. G.-tól).

Miután élete „egyik nagyon fontos”, „Ceterum censeo... avagy tántorgásunk a farkasverem szélén” (*Tiszatáj*, 2000/6) című írására felhívta a figyelmét, Ács Margit, a szintén gyakori levelezőtárs is szóba hozza Bibót. Nagyon bátornak tartja, ahogy „egyébként nem bántó módon” felidéri és tárgyalja a jogtudós ’45 utáni „naiv vagy álnaiv nézeteit”. Más vonatkozásban viszont kifogásolja, hogy a társadalom jelenbeli állapotáról statikus képet alkot, mutatkozik „valami merevség az értékrendben”, nem jelenik meg annak a tudása, hogy „az értékek viszonylagosak többnyire, lehet, hogy csak annyi állandó, ki kezdetlen érték van, ahány parancsolat, de lehet, hogy annyi sem”. Meggondolkodtató, hogy példaként a *Proletár fiú versét* hozza fel, írván, noha esztétikailag is zárójelbe kerül, mégis elképzelhető, hogy „lesz idő, amikor újra valakiknek a szívéből szól, vagy mint fosszília gyönyörködteti az egyenlőség és jómód unalmába fulladó közönséget”.

Erre nem érkezett ellenvetés, Albert Gábor különben is igen tapintatosan, visszafogottan, sosem heveskedve fejtette ki a másokétól eltérő véleményét. Néha nem tudni, hallgatása az egyetértés kifejezése-e, vagy nem akar vitákba bonyolódni. Találó lehet a jellemzése, a Bécs Ernőtől s másoktól származó. Hogy ismertetőjegye a „világos, szenvedélyes józanság”,

s hogy „belső indulatát” hideg, de pontos mondatokba tudja „önteni”. A tisztelet jele lehet az is, ha a tévedésekre se figyelmeztet. Mint Határ Győző esetében, aki szinte örökös szemlélője lett a könyveinek, s aki fölpanaszolta, hogy drámakölteményét, egy „régikritikus” szerint a „Madáchcsal konkuráló” *Golghelóghit* „soha irodalmi számtartó észre se vette, a kritikában nyoma sincs” – holott Szokolczay Lajos 1981-ben nemcsak észrevette, de magasztalta is az esszéjében, amelyet aztán beemelt az 1984-es *Dunának, Oltnak* című kötetébe. Albert ha a drámát nem is, az életművet magát, Határ meg nem nevezett londoni emigrációs társaiéval – talán a Cs. Szabóéval, Szabó Zoltánéval és Siklós Istvánéval – együtt lelkesen méltatja. „Ti vagytok a huszadik század Mikes Kelemenjei, akiknek életműve csak harminc vagy negyven év késséssel ömlik bele [...] a nyelvi fősodorba” – írja, miközben idős barátja érdeklődését legsikeresebb könyve, az *Emelt fővel* című szociográfiája nem tudja felkelteni. Feltehetően a műfaj idegen tőle, ezért is elméskedhet az *Újhold-évkönyvben* megjelent, Székely Jánosról írott esszéjét dicsérve. Azt az átdolgozott esszét, amelyet eredeti formájában Radnóti Sándor nem ajánlott közlésre, lényegében dilettáns filozófusnak tartva a marosvásárhelyi író. Határ vélekedése: „Az erdélyiek éllovasa ő – nagyságrendileg szólva: SZJ-ből kitelnék tíz Sütő András, de tíz Sütő Andrásból nem telnék ki egy SZJ.”

A szellemes lebecsüléshez nem fűz megjegyzést. Fűz viszont barátja, a művészeti író, festő Kovács Albert véleményéhez, aki szerint a Magyarország felfedezése sorozatban megjelent *Emelt fővel* „remek munka” ugyan, s lehet „aktuálisan fontos, érdekes”, ám „mindezzel együtt elmúlik az idővel”. „Az írónak elsősorban par excellence szépírói babérokra kell törnie” – figyelmezteti, attól a meggyőződéstől vezetve, hogy barátja szépprózája „a mai irodalmunk legelső vagy majdnem legelső vonalába tartozik.” A szépíró nagyon

hálás a levélért, nem hiszi – 1987 márciusában –, hogy „az utóbbi tíz esztendőben ennél fontosabbat” kapott volna, s „mindenben tökéletesen” egyetért vele. Mint ahogy elgondolkodott Rába György intelmén is: mindig úgy fogják emlegetni, mint aki „azokról a bukovinai székelyekről írt”. Igyekezett, hogy ne így emlegesék, hiszen elismerésekben azért nem volt hiány. Kenyeres Zoltán 1983-ban így méltatta az *Egy lakodalom végelszámolását*: „Azt hiszem, Mészöly kivételével ma senki sem ír ilyen szépen kimunkált magyar nyelven prózát.” De a szűkebb-tágabb baráti körből Kálnoky László vagy Csorba Győző, Tüskés Tibor vagy Géher István, Lakatos István sem fukarkodott az elismerő szavakkal. Elégedett azonban mégsem lehet – az 1984-es írószövetségi közgyűlést követően Fodor Andrásnak írott levele valószínű panaszáradat. Hogy nem találkozott olyan íróval, aki olvasta volna a szociográfiáját, pedig az összegyűlteket „a magyar társadalom lelkiismereti őreinek tartják magukat”. Hogy nem a véletlenül múlt a *Magyar Nemzet*, a *Kortárs*, az *Új Írás*, a *Kritika* hallgatása. Tehetetlen és tanácsatlan ezek miatt. Mit kellene tennie, kérdezi, hogy észrevegyék, hogy „tudomást vegyenek róla”. „Valami testhez álló pojáca szerepet kellene eljátszanom? Nem erkölccsel és tartással, hanem botrányokkal meghosszabbítani az írói művet?” Egyik legértőbb kritikusanak, barátjának, Laczkó Andrásnak vallja be, „rettentően rühelli” az egészet, rühelli, amivel azért néhanéha próbálkozik, hogy „meg kellene szervezni a kritikákat”.

Hogy a hallgatás hátterében irodalom- és közléspolitikai okok lapulnak, azt a *Könyvek Erdélyről* című olvasónaplószerű recenziójának sorsa tanúsíthatja. Az egyik szemlézett kötet *A Horea vezette 1784. évi parasztfelkelés a források tükrében* volt, a másik Stefan Pascu *Mit jelent Erdély?* című, a géta-dák, illetve a dák-római civilizációra alapozott „nacionál-kommunista hagyományú történettudományi” mun-

kája volt. A recenzió több szerkesztőséget megjárt, Annus József, a *Tiszatáj* főszerkesztő-helyettese egyértelművé tette, azért nem közlik, mert Köteles Pál Lancranjan magyarellenes cikkgyűjteményéről (*Cuvint despre Transilvania – Beszéd Erdélyről*) szóló bírálata óta, azaz három éve, „minden efféle vita előtt ‘konzultálnunk’ kell”. Ez világos beszéd volt, nem így Bata Imréné. Az *Élet és Irodalom* főszerkesztője sértő, kioktató módon utasította el a közlést. Azt hánytorgatta fel, hogy az író az ő számlájára akar bátor lenni, s hogy „Hol voltál a hatvanas években?”, akkor nem vette észre, hogy bátor lett volna. A gúnyos kérdésre higgadt, szinte szenvtelen a válasz. Egyrészt a Kádár-korszak párt felügyelte közléspolitikájának alaptételére figyelmeztet: „olyan társadalomban élünk, ahol az ember örök kiskorúságra van ítélve, tetteiért nem ő, hanem mindig valamely állami megbízott a felelős”, akik ha „nem merték hozni a megírt vagy meg sem írt cikkeket”, akkor még büszkéek is voltak, hogy „a te érdekedben nem hozzuk”. Úgy tartja, csak „langyos féligazságokat” tudott volna „írogatni”, amihez sose volt kedve; rövid kritikusi pályáját „épp a kötelező semmitmondástól való irtózás, a lényeges dolgok kimondásának lehetetlensége szakította félbe”. Ezzel ugyan ítélkezik az akkori kritikuskárdafölött is, ám – áttételesen – magyarázatát adja, hogy az 1961 és 1982 között kapott levelekből miért nem válogatott be egyetlen egyet sem. Mint ahogy a 2003 után írottak is hiányoznak, holott még csaknem másfél évtizedig adatott élnie a 2017 végén bekövetkezett haláláig, s ez alatt, 2015-ben megkapta a Kossuth-díjat is.

A nyolcvanas évek eleje a szociográfia írásával telik, közepe tájt, '86-ban pedig, az őszi írószövetségi közgyűlésen elhangzott, az ország, a nemzet vészhelyzetben élésére figyelmeztető, az ország vezetőit nyílt, egyenes beszédre intő felszólalása miatt hirtelen az irodalmi-politikai érdek-

lódés középpontjába került. Leveleiben egyébként véletlenül sem hivatkozik a beszédére, s ami ugyancsak szembetűnő, a hozzá írottak is alig-alig térnek ki rá, arra, például, amit más forrásból tudni, hogy a párt fő korifeusa, Berecz János ultimátumnak, „demagóg provokációnak” tartotta azt. Hogy ennek köszönhetően hártják-e egynémely írását, kötete kiadását, tisztázhatatlan, mindenesetre ő maga is mellőzöttségét emlegeti. Cseres Tibornak, az Írószövetség elnökeként írja, ’87 novemberében – miután felsorolta, ’83-ban, ’84-ben és ’85-ben milyen könyvei jelentek meg, s az ezeket követő két évben pedig semmi –, hogy „alkalomadtán” megkérdezhetnék a Kiadót (a Szépirodalmi), mi ennek az oka. 1988 elején már a múlt évet úgy említi, mint amikor „suba alatt szilenciumot élveztem”. Vargyas Lajossal „tudatja” ezt, aki az egyik ajánlója volt közvetlenül a közgyűlés előtt a Soros Alapítvány Intézőbizottságához benyújtott – és ekkor még nem, csak két év múlva elnyert – ösztöndíjkérelmének.

Amennyire szépíróként, tanulmányok, esszék szerzőjeként mellőzöttek érezheti magát, közéleti szereplőként annyira válogathat a különböző felkérésekben, megbízásokban. Különböző táborokba, tanácskozásokra hívják – például a felvidéki Somodba, a bécsi Bornemisza Péter Társaságba, a Berzsényi Társaság Helikoni Napjaira, a Jurta Színház összejöveteleire. 1988 szeptemberében ott van Lakitelken az MDF mozgalommá szerveződésekor, számítanak rá a Magyar Protestáns Köz művelődési Egyesület létrehozásakor, hogy aztán a Balatonszárszón évente megrendezendő Református Értelmiségi Konferenciák gyakori előadója legyen. 1989 végén Göncz Árpád az Írószövetség elnökeként felajánlja neki a főtítkári tisztséget, amit nem vállal el, tagja lesz viszont az etikai bizottságnak. Az új, demokratikus kormány miniszterelnökének, Antall Józsefnek mint régi ismerősnek levelet ír a kultúra dolgainak rendbetételéről. Ugyan-

akkor a Fekete Gyula elnökölte Magyar Néppárt–Nemzeti Parasztpárt is számítanak rá tanácsadóként s az ötven-nyolcvanezer példányban megjelenő lapjuk, a *Szélrózsa* szerzőjeként. Az MDF újságja, a *Magyar Fórum* úgyszintén. A Magyar Szellemi Védegylet elnöksége tiszteletbeli taggá választaná.

Megannyi megtiszteltetés, elismerés – ám a *Magyar Nemzet* főszerkesztői tisztére kiírt pályázaton nem ő nyer, de mintha csak azért, hogy 1991 legelején alapító főszerkesztője lehessen az induló lapnak, az *Új Magyarországnak*. Jeles írók egész sora jelentkezik munkatársnak. A lap szellemiségéről, irányvonaláról Határ Győzőnek írja, hogy a „türelmes liberalizmus” híve lesz, s mókásan, hogy „főszerkesztőnek fokoztak le”. Ami, a lefokozás nem sokáig tartott, még az év vége előtt megkapta az obsitot, talán mert „a bankok [...] tartanak be”. Mikuláskor Antall József a címzett, neki írja: „mint egy lopáson kapott cselédlányt, rövid úton kirúgtak az *Új Magyarországtól*. Az eljárást minősíthetetlennek tartom [...], sejtetni engedik, hogy a háttérből te irányítottad az akciót. Ha igaz, mélységesen elszomorít.” A miniszterelnök válaszol, hogy sose avatkozott bele a sajtó ügyeibe, Horti József, a Pallas Lap- és Könyvkiadó igazgatója viszont úgy vélekedett, „a lapnak a jövője fontosabb egyes emberek sorsánál”. A következmény: nem megy el december közepén az MDF V. Országos Gyűlésére, noha hívják, megkéri viszont Csurka Istvánt, vesse fel, mi történt a lappal s vele. Lassan majd megbékél a helyzetével: ő lesz a parlament MDF-frakciója kulturális munkacsoportjának vezetője. Alapítója s egyik vezetője az Udvaros Béla kezdeményezte Evangélium Színháznak. 1992 őszén ismét főszerkesztő: a Magyarok Világszövetsége megbízásából a *Magyarok Világlapja* élére kerül. A lapot pár év után, ahogy ’95 áprilisában írja, „megfojtották”. Szerepköre, új kapcsolatai, főként az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetemmel, jelesül

Bárczy Gyulával termékenyítően hatnak írói munkásságára is. Jó ötletnek hiszi, és segédkezik is benne, a Százak Tanácsa megalakítását. Megannyi feladatvállalás – nem csoda, hogy írásra alig futja az idejéből, a kilencvenes években csak három kötete jelenik meg.

Az elveszett nemzedék nemcsak Albert Gábor karakterrajzoként, hanem kordokumentumként is érdekes, tanulságos. De hogy ilyenre lehetett, ebben elvitathatatlan Mórocz Gábor szerepe is: jegyzetei igen megbízható, pontos, alapos filológusnak mutatják.

Márkus Béla

Munkácsi Márton (Martin Munkácsi) (1896–1963): Katharine Hepburn, 1939 (zselatinos ezüst nagyítás, 34×27 cm, Virginia Museum of Fine Arts), © Virginia Museum of Fine Arts, Richmond

MÁRKUS BÉLA (1945) a Debreceni Egyetem nyugalmazott docense. Utóbbi kötetei: *Gál Sándor* (2017), *Szilágyi István* (2018), *Cseres Tibor* (2022).